Номінація «Розробка уроку української літератури для 5–9 класів НУШ»

Алла Маслова,
учитель української та англійської мов,
ліцей № 69 Одеської міської ради

Лицарські якості народного месника
Урок за твором «За Сибіром сонце сходить» (8 клас)

УДК 373.5.016:784.4(477)
https://doi.org/10.33989/3083-6387.2026.3.371507

Мета навчальна:
- ознайомити учнів зі змістом і проблематикою твору «За Сибіром сонце сходить»;
- розкрити образ головного героя (Устима Кармалюка), з'ясувати ідейний зміст пісні;
- удосконалювати навички аналізу художнього твору.

Мета розвивальна:
- розвивати вміння висловлювати власну думку, аналізувати вчинки персонажів;
- формувати образне та критичне мислення, зв'язне мовлення.

Мета виховна:
- виховувати почуття патріотизму, прагнення до справедливості та свободи;
- формувати повагу до історичного минулого українського народу.

Протягом цього уроку ви…
- пригадаєте історичні події, що передували появі пісні;
- навчитесь грамотно висловлювати свої думки;
- проаналізуєте мотиви вчинків героїв.

© Алла Маслова, 2026

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.
Літературна гра «Шифрувальник».
Розгадайте ребус.

II. Мотивація пізнавальної діяльності.
Налаштування на роботу.
- Як ти реагуєш, коли терміново потрібно пройти чергове опитування?

III. Робота над темою уроку.
«Я ВЧУСЯ»

Ознайомтесь із теоретичною частиною та дайте відповіді на запитання.

Кріпосний селянин Устим Кармалюк народився 27 лютого (10 березня) 1787 року в селі Головчинці Ле-

тичівського повіту Подільського воєводства (нині — Жмеринський район Вінницької області України).

У віці 17 років його забрали до двору пана Пігловського, де він прослужив з 1806 по 1811 рр.

Устим був роботящим хлопцем, але відзначався непокірним характером, за що неодноразово був битий батогами. У 1811 році його запідозрили у крадіжці і ув'язнили. Поміщик записав Устима до рекрутів, щоб позбутися норовистого юнака. Військова служба тоді тривала 25 років, і щоб не йти до армії, Кармалюк здійснив свою першу втечу. Згодом з'явився в селі без двох передніх нижніх зубів, які вибив сам, сподіваючись таким чином уникнути рекрутства.

У 1812 р. Кармалюка «забрили», і він став рекрутом царської армії. Служив у Харківському драгунському полку. У 1813 році Кармалюк дезертирував із полку і переховувався у лісах разом із двоюрідним братом Микитою Удодовим, який теж уникав рекрутства, та дезертиром Данилою Хроном. У березні того ж року Устим з побратимами здійснив напад на багатіїв села Дубове Федора Шевчука та Івана Сала (той помер через кілька днів після тортур). У червні — спалив винокурню поміщика Пігловського і прилюдно побив його батогами. Незабаром їх спіймали.

— Які обставини життя кріпосного селянина сформували непокірний характер Устима Кармалюка?
— Чому служба в пана Пігловського стала переломним етапом у долі Кармалюка?
— Як покарання та приниження з боку поміщика вплинули на рішення Устима чинити опір?
— Чому рекрутчина сприймалася селянами як трагедія і як це пояснює втечу Кармалюка?
— Що символізує вчинок Устима, коли він вибив собі зуби, намагаючись уникнути служби в армії?
— Як дезертирство з царської армії характеризує ставлення Кармалюка до імперської влади?
— Чому Кармалюк обрав життя в лісах разом із побратимами, а не покору владі?

Читання або прослуховування пісні ««За Сибіром сонце сходить» (https://youtu.be/044jvoPWg8Q?si=tO8xkfVEFW2pktOg)

Ознайомтесь докладніше із біографією історичної постаті за посиланням https://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/504/

Словникова робота.

Асесор (з латинської) — судовий чиновник у царській Росії.

Ісправник (з російської) — начальник поліції.

«Я ПРАКТИКУЮ»

Робота з текстом.

— Що змусило Кармалюка повстати проти панства? Як про це сказано в пісні?

Учні ліцею № 69 м. Одеси

— Як ви розумієте рядки:

Зовуть мене розбійником,
Що людей вбиваю,
Я багатих убиваю,
Бідних награждаю.

— Чи можна Кармалюка називати розбійником? Чому?
— У чому проявилася його ненависть до панства і любов до народу? Підтвердіть свою відповідь словами пісні.
— Як ви розумієте такі рядки:

Хоч, здається, не в кайданах,
А все ж не на волі.
Хоч, здається, світ великий,
Ніде ся подіти?

— Чи міг Кармалюк у ті часи здійснити свої прагнення? Як і коли була повалена влада багатіїв?

Визначте в тексті пісні художні засоби, заповніть таблицю.

№	Елемент	Зміст
1	Епітети	
2	Інверсія	
3	Метафора	
4	Риторичні запитання	
5	Риторичні оклики	
6	Порівняння	
7	Антитеза	

« Я ВДОСКОНАЛЮЮСЬ»

Прочитайте теоретичну частину.

Постать Устима Кармалюка — харизматична і суперечлива. У березні 2012р. Кам'янець-Подільський історичний музей-заповідник спільно з національним університетом і міською організацією Національної спілки краєзнавців України організував «круглий стіл», учасники якого дискутували з питання: *«Устим Кармалюк — український національний герой, керівник селянського повстанського руху на Поділлі у 1813—1835 роках проти національного і соціального гніту чи злодій, розбійник, або, кажучи сучасною мовою, рекетир?»*

Доктор історичних наук Лев Баженов зазначив, що Кармалюка не потрібно ідеалізувати, але й не слід забувати, що саме він став виразником селянських сподівань на краще життя.

Науковець, дослідник життя та діяльності Устима Кармалюка Валерій Дячок у своїй доповіді посилався на матеріали сорока томів кримінальних справ, пов'язаних з ім'ям Устима Кармалюка, що зберігаються в Хмельницькому обласному державному архіві. Жодна зі сторінок цих справ не містить відомостей про героїчні вчинки ватажка повсталих селян, або навіть натяків про його допомогу бідним. Натомість є численні описи жорстоких знущань з простих селян, вбивства та грабежі тих, хто не зміг захиститися. Таким постає Кармалюк перед тими, хто читає сторінки документів, яким уже дві сотні років.

«Зала судових засідань»

Підготуйте аргументи на користь адвоката та прокурора у справі про Устима Кармалюка та його діяльність протягом життя .

Суд над Устимом Кармалюком

№	Адвокат аргументи	Прокурор аргументи
1	Український національний герой	Злодій, розбійник
2		
3		
4		
5		

Учитель Алла Маслова з учнями ліцею № 69 м. Одеси

« Я СТВОРЮЮ»

Творча робота

На честь Устима Кармалюка село Фернатія у Балтському районі Одеської області в 1946 році було перейменоване в село Кармалюківка, а село Головчинці у Жмеринському районі Вінницької області в 1955 році стало називатися Кармалюкове.

— Чи погоджуєтесь ви, що ім'ям Устима Кармалюка варто називати географічні об'єкти, зокрема міста або селища? Свою думку доведіть, висловивши аргументи у формі мінітвору.

IV. Підсумок уроку

Рефлексія.

— Оберіть явище природи, яке характеризує ваш внутрішній стан.

Список використаної літератури

1. Українські народні пісні. — К.: Дніпро, 1987.
2. Хрестоматія з української літератури. — К.: Генеза, 2013.
3. Жулинський М. Історія української літератури. — К.: Либідь, 1987.
4. Коваленко Л. Устим Кармалюк — народний герой України // Українська мова і література в школі. — 2011.
5. Електронні освітні ресурси з української літератури (навчальні платформи, онлайн-хрестоматії).

Номінація «Розробка уроку української літератури для 5–9 класів НУШ»

Світлана Пришляк,
учитель української мови та літератури,
старший учитель, спеціаліст вищої категорії,
Великоберезовицький ліцей
Тернопільської області

Кожен має шанс розправити крила

Урок за повістю Оксани Радушинської «Метелики в крижаних кружальцях» (8 клас)

УДК 373.5.016:821.09.161.2»19/20»(092)РАДУШИНСЬКА
https://doi.org/10.33989/3083-6387.2026.3.371508

Тема: «Внутрішня боротьба, наполегливість і стійкість головної героїні Ярини як шлях до перемоги».

© Світлана Пришляк, 2026

Форма уроку: конференція-дискусія.

Тип уроку: урок аналізу художнього твору з елементами критичного мислення.

Ключові компетентності:

- спілкування державною мовою;
- уміння вчитися впродовж життя;
- соціальна і громадянська компетентності;
- емоційно-етична компетентність;
- ініціативність і підприємливість;
- критичне та системне мислення.

Наскрізні уміння:

- висловлювати власну думку й аргументувати її;
- працювати в групі;
- аналізувати вчинки персонажів;
- співпереживати, формувати емоційний інтелект.